

Handreiking schoolexamens vmbo

SLO • nationaal expertisecentrum voor leerplanontwikkeling

Handreiking schoolexamens Muziek vmbo

Handreiking schoolexamens Muziek vmbo

Vmbo/4145/D/07-1371

Augustus 2007

slo

nationaal
expertisecentrum
voor leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

© 2007 Stichting leerplanontwikkeling (SLO), Enschede

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Auteur: Pascal Marsman

Medewerking en advies: Ton Annink (vmbo Pius X College, Rijssen) en Herjan Denissen (Cito, Arnhem)

Eindredactie: John Hendriks

In opdracht: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen

Besteladres

SLO, Stichting Leerplanontwikkeling
Postbus 2041, 7500 CA Enschede
Telefoon (053) 4840 477
Internet: www.slo.nl/vmbo

Inhoud

1.	Status van de handreiking	5
2.	Verschil tussen het oude en het herziene examenprogramma	7
2.1	Veranderingen in de algemene beschrijving van het examenprogramma	7
2.2	Verdeling van onderwerpen/lesstof in het centraal examen en het schoolexamen	8
2.3	Inhoudelijke veranderingen per eindterm wat betreft het centraal examen	9
3.	Mogelijke invulling van het schooldeel	11
3.1	Suggesties voor de invulling van de eindtermen van het kerndeel	11
3.2	Suggesties voor de invulling van de eindtermen van het verrijkingsdeel	14
4.	Vormen van toetsen en suggesties voor de weging	17
5.	Loopbaanoriëntatie en -begeleiding	19
5.1	Loopbaanoriëntatie en -begeleiding	19
6.	Mogelijke vakkenintegratie	23
6.1	Inleiding	23
6.2	Een aanpak	23
	Bijlage 1 Geglobaliseerd examenprogramma	25
	Bijlage 2 Overzicht muzikale begrippen	27
	Bijlage 3 Eenvoudige speeloefeningen	31
	Bijlage 4 Eenvoudige speelstukken	35
	Bijlage 5 PTA	45
	Bijlage 6 Beroepencluster Kunst,Cultuur en Media mbo	47

1. Status van de handreiking

Het zal weinigen zijn ontgaan: de examenprogramma's voor het vmbo zijn globaler geformuleerd. De 'oude' examenprogramma's dateren alweer uit de tweede helft van de jaren negentig. En, bij de destijds heersende opvatting over de rol van de overheid in de aansturing van het onderwijs hoorden examenprogramma's met gedetailleerd voorgeschreven inhouden. Deze aansturingsfilosofie past niet meer in deze tijd waarin de overheid de autonomie van de scholen hoog in het vaandel heeft staan en meer ruimte aan de scholen wil toekennen.

Het globaal formuleren van de examenprogramma's heeft betrekking op de wijze waarop de eindtermen zijn uitgeschreven. Voor alle vakken en beroepsgerichte programma's bestaat een exameneenheid in de meeste gevallen nog maar uit één eindterm, waarin de inhoud van de betreffende exameneenheid is samengevat. Dit heeft geresulteerd in eindtermen die algemener en op een hoger abstractieniveau zijn geformuleerd. Omdat de herziening alleen betrekking heeft op een globalere omschrijving van de exameneisen, is het globale examenprogramma al van toepassing vanaf het examenjaar 2007.

In juni jl. heeft de staatssecretaris de herziene examenprogramma's vastgesteld. De programma's zijn door het ministerie van OCW toegestuurd aan alle scholen voor voortgezet onderwijs. Ook zijn ze te downloaden van de website Het Examenblad: www.examenblad.nl

Eenderde deel van het examenprogramma wordt centraal getoetst. Vanaf 2007 betreft dit een vast deel. Het rolatiesysteem dat sommige vakken kenden is daarmee verleden tijd.

Voor de exameneenheden die centraal getoetst worden is voor elk vak en beroepsgericht programma een syllabus opgesteld. De syllabus beschrijft van elke exameneenheid welke concretere inhouden tot de eindterm gerekend worden. Al deze concretisering zijn onder de noemer 'klein onderhoud' tegen het licht gehouden en waarnodig bijgesteld. Dat heeft geresulteerd in geactualiseerde inhouden die voorschrijvend van aard zijn voor zowel makers van de opgaven voor het centraal examen als voor docenten. De omschrijvingen in de syllabus worden met ingang van het examenjaar 2007 centraal geëxamineerd. Begin juli 2007 hebben alle vmbo-scholen een pakket syllabi toegestuurd gekregen voor de vakken/programma's waarin de leerling examen doen. De syllabi zijn te downloaden van de website van het CEVO: www.examenblad.nl.

Voor de exameneenheden die met een schoolexamen afgesloten worden (tweederde deel van het examenprogramma) zijn alleen de globaal geformuleerde eindtermen vastgesteld. De scholen hebben daardoor ruimte voor het maken van eigen inhoudelijke keuzes voor de concretisering van die eindtermen, maar zijn niet verplicht van die geboden ruimte gebruik te maken. Voor scholen die de geboden ruimte wel willen benutten, is de voorliggende handreiking gemaakt die niet voorschrijvend is, maar bedoeld is om docenten ideeën aan te reiken. De handreiking is te downloaden van de website van de SLO: www.slo.nl.

Jacqueline Kerkhoffs,
SLO, Programma manager vmbo/mbo

2. Verschil tussen het oude en het herziene examenprogramma

2.1 Veranderingen in de algemene beschrijving van het examenprogramma

Het examenprogramma voor muziek wordt, net als voor ieder ander vak, beschreven in drie documenten.

Voor het centraal examen:

1. Een landelijk examenprogramma beschreven in globale eindtermen.
2. Een syllabus waarin de eindtermen voor het centraal eindexamen worden beschreven met een toelichting op die onderdelen waar onduidelijkheid over kan bestaan.

Voor het schoolexamen:

3. Een handreiking waarin een aantal mogelijkheden wordt beschreven die de school heeft voor de invulling van het schoolexamen.

In de syllabus kunt u als docent zien wat de uitgangspunten zijn voor het CEVO om het centraal examen te (laten) ontwerpen. De syllabus is te vinden op de website van Examenblad (www.examenblad.nl).

In deze handreiking wordt ingegaan op het examenprogramma van *muziek* vmbo GL/TL, als één van de onderdelen van Kunstvakken 2.

Muziek kan in de gemengde en theoretische leerweg (GT) gekozen worden in het vrije deel. In de gemengde en de theoretische leerweg moeten leerlingen zowel examen doen in het kerndeel, als in het verrijksdeel.

In de handreiking worden de mogelijkheden aangegeven die zijn ontstaan voor het schoolexamen. Dit zijn wat ons betreft interpretaties. De tips en suggesties die wij hier in deze handreiking geven moeten vooral gezien en opgepakt worden als 'voorbeeld' en niet als 'voorschrijvend'!

Alle exameneenheden van het centraal examen *mogen* ook in het schoolexamen getoetst worden. Dat hoeft niet op dezelfde wijze te gebeuren als op het centraal examen, maar kan op zo'n wijze worden uitgewerkt zodat het beter is toegesneden op het schoolexamen.

Scholen hebben dan de mogelijkheid om een verdieping aan te brengen in thema's of om in te spelen op dat wat de omgeving of bijvoorbeeld een herinneringsjaar biedt.

In het algemeen zal juist bij muziek ervoor gekozen worden om in het schoolexamen zoveel mogelijk ruimte te bieden voor het zelf musiceren en zingen (praktijk) van leerlingen.

Mogelijkheden:

Een bijzonder jaar voor...

Het jaar 2006 was een goede gelegenheid om in ieder geval 2 kunstenaars, Rembrandt en Mozart, te herdenken en te eren met concerten, tentoonstellingen, nieuwe boeken en vele educatieve activiteiten.

Het hele jaar werden er zeer diverse activiteiten voor leerlingen georganiseerd bij concertzalen, ensembles en musea. Een scholenwedstrijd bij het lesmateriaal van 'Rembrandt, de musical'. Of extra rondleidingen bij Het Rembrandthuis of Rijksmuseum Amsterdam en 'met-de-schilder-op-pad'-wandelingen in Leiden. Op de vele (concert)podia stond Mozart natuurlijk extra in de spotlights.

Dergelijke festiviteiten bieden natuurlijk ook mogelijkheden voor in de klas. Door docenten en/of leerlingen zelf bedacht, ontwikkeld en uitgevoerd. Of door informatie te zoeken op de vele websites (zie daar bij onderwijs/educatie).

www.kb.nl

De Koninklijke Bibliotheek in Den Haag heeft voor het onderwijs informatie in 'dossiers' geordend. Het dossier bevat algemene informatie, bijzondere afbeeldingen en prenten uit eigen collectie en natuurlijk een handige literatuurlijst. Kijk bij dossier 'Mozart' of dossier 'muziek en film'.

www.wienmozart2006.at/jart/projects

Lees de e-zine: MozartNOW. Maak in groepjes naar aanleiding van de verschillende teksten/ en informatieblokken relevante vragen en hou met elkaar een Mozart-quiz...uiteraard met muziekfragmenten!

www.rembrandthuis.nl/www.Rijksmuseum.nl

Ga mee met de virtuele rondleidingen en maak in de klas gebruik van het digitaal beschikbare educatieve materiaal (kijk bij info&opdrachten).

Nog meer info bij:

www.ckvclassicsjukebox.nl

www.orkestkidsite.nl

Vakoverstijgend werken algemeen:

2007 is het Michiel de Ruyterjaar. In samenwerking met de SLO heeft het OCW een Onderwijsproject Burgerschapskunde met De Ruyter als icoon voor 10 tot 15 jarigen opgezet. Het lesmateriaal wordt gepresenteerd in de Educatieve Kajuit (zie: www.slo.nl) Bij muziek kan extra ingegaan worden op het thema 'zeemansliederen' of andere 'worksongs'.

Het examen voor muziek bestaat uit een schoolexamen en een centraal examen.

Muziek, dans en drama worden in het CE met behulp van de computer afgenomen. Dit gebeurt voor dans en drama al sinds 2003 en voor muziek sinds 2006.

Werken met de computer biedt mogelijkheden voor een rijke visuele presentatie en bijvoorbeeld het tonen van (delen van) een concertregistratie of festivalproducties.

Tijdens het examen worden de vragen en bronnen met behulp van de computer aangeboden, de beantwoording vindt echter nog steeds plaats op papier. Er lopen wel tests en pilots waarbij het examen volledig gedigitaliseerd wordt aangeboden en afgenomen.

Het geglobaliseerde examenprogramma treedt in werking op 1 augustus 2007. Dit is van toepassing voor leerlingen die dan in leerjaar 4 zitten en in mei 2008 examen doen.

Voor Kunstvakken I (incl. CKV) geldt alleen een schoolexamen, waarbij CKV voor alle leerlingen verplicht is. Voor het schoolexamen van het vak CKV is een aparte handreiking geschreven. Meer informatie hierover vindt u op: www.slo.nl.

2.2 Verdeling van onderwerpen/lesstof in het centraal examen en het schoolexamen

De verdeling van de examenstof muziek over het centraal examen en het schoolexamen ziet er in schema als volgt uit:

Exameneenheden		GT	CE	moet op SE	mag op SE
MU/K/1	Oriëntatie op leren en werken	X		GT	

Exameneenheden		GT	CE	moet op SE	mag op SE
MU/K/2	Basisvaardigheden	X		GT	
MU/K/3	Leervaardigheden in het vak muziek	X	GT	GT	
MU/K/4	Musiceren: zingen en spelen	X		GT	
MU/K/5	Vormgeven: improviseren/componeren	X		GT	
MU/K/6	Presenteren	X		GT	
MU/K/7	Beluisteren	X	GT		GT
MU/K/8	Muziek en maatschappij	X	GT		GT
MU/K/9	Muziek en andere kunsten	X	GT		GT
MU/V/1 (10)	Eindopdracht	X		GT	
MU/V/2 (11)	Verwerven, verwerken en verstrekken van informatie	X		GT	
MU/V/3 (12)	Vaardigheden in samenhang	X	GT		GT

Voor de kandidaten van de gemengde en de theoretische leerweg kan het sectorwerkstuk mede vanuit het vak muziek worden ingevuld. Het sectorwerkstuk gaat over vakoverstijgende thematiek die past binnen de sector. Door het sectorwerkstuk vindt toetsing plaats van de exameneenheid: MU/V/2 Verwerven, verwerken en verstrekken van informatie.

Het examenprogramma muziek is opgenomen in bijlage 1 van deze handreiking.

2.3 Inhoudelijke veranderingen per eindterm wat betreft het centraal examen

Eerzijds worden school en docenten uitgedaagd om door de globale omschrijving van de eindtermen de verschillende onderdelen in samenhang toe te passen en met de leerling nuances aan te brengen in de examenstof. Anderzijds is er nog steeds 'de Cevo-syllabus' als vertrekpunt voor de examens. Ter illustratie drie keer een omschrijving van een oude eindterm en een geglobaliseerde eindterm.

Oude eindterm

MU/K/4 Musiceren: zingen en spelen

De kandidaat kan

individueel en in groepsverband een representatief repertoire uitvoeren van één- en meerstemmige muziek.

Bij de uitvoering kan de kandidaat meer muziekinstrumenten op de juiste wijze hanteren. Voor zover beschikbaar is de kandidaat in staat geluidsapparatuur te bedienen en een computer met muziekprogramma's te gebruiken.

Het repertoire bestaat uit vocale/instrumentale muziek en is gevarieerd naar vorm, genre, stijl, functie, culturele en historische achtergrond.

Het repertoire is op het gehoor en/of van notatie aangeleerd. De uitvoering geschiedt in passend tempo, in de maat, ritmisch, zuiver, met frasering, articulatie, dynamiek en expressie

Globaal geformuleerde eindterm

MU/K/4

De kandidaat kan individueel en in samenwerking met anderen een representatief repertoire uitvoeren van één- en meerstemmige, vocale/instrumentale muziek.

Oude eindterm

MU/K/7 Beluisteren

1. De kandidaat kan van klinkende ritmes en melodiefragmenten de muzieknotatie volgen.
2. De kandidaat kan naar aanleiding van klinkende voorbeelden muzikale aspecten herkennen en benoemen of door middel van traditionele notatietekens, grafische tekens of woorden/letters invullen, aanvullen, ordenen, wijzigen in het kader van een gegeven opdracht.

Globaal geformuleerde eindterm

MU/K/7 Beluisteren:

De kandidaat kan:

- notatie van ritmische en melodische fragmenten volgen;
- muzikale begrippen herkennen, benoemen en/of noteren.

Oude eindterm

MU/K/9 Muziek en andere kunsten

De kandidaat kan:

1. Minstens drie andere kunstdisciplines dan muziek in zijn/haar directe omgeving noemen en de functies ervan benoemen;
2. Bij een muzikaal tv-programma aangeven welke kunstdisciplines toegepast zijn en de functies ervan toelichten;
3. Van een bezochte voorstelling(indien van toepassing) aangeven welke andere kunsten dan muziek zijn toegepast en de functie hiervan benoemen.
  - musical
  - ballet
  - theatershow
  - westerse en niet-westers theaterdans
  - cabaret
  - opera
4. Zich praktisch en theoretisch voorbereiden op zijn/haar bezoek aan een voorstelling waarin meer kunstdisciplines aan de orde komen en schriftelijk verslag doen van de functies van de diverse kunstdisciplines in de voorstelling.

Globaal geformuleerde eindterm

MU/K/9 Muziek en andere kunsten

De kandidaat kan:

- binnen een muziekproductie andere kunstvormen dan muziek herkennen en de functies ervan benoemen (n.b. Van toepassing op centraal schriftelijk examen)
- zich praktisch en theoretisch voorbereiden op een bezoek aan een voorstelling waarin meerdere kunstvormen aan de orde komen en verslag doen van de functies van de diverse kunstvormen in de voorstelling.

3. Mogelijke invulling van het schooldeel

3.1 Suggesties voor de invulling van de eindtermen van het kerndeel

MU/K/1 Oriëntatie op leren en werken

De kandidaat kan zich oriënteren op de eigen loopbaan en het belang van muziek in de maatschappij.

Mogelijkheden:

Verder leren:

Opdracht: Bezoek de open dagen van instellingen (uit de buurt of in het land) die een relevante vervolgopleiding bieden. Of laat leerlingen eens een les bijwonen van leerlingen uit de vooropleiding en/of talentenklas? Welke 'competenties' moet je in huis hebben om verder te leren en verder te komen in het muziekvak?

Denk bijvoorbeeld aan: ROC Amsterdam/Opleiding Artiest Muziek: www.rocva.nl;

www.popenmedia.nl (MBO opleidingen in Leeuwarden)

of:

Conservatorium van Amsterdam: www.CvA.nl

Later werken:

Opdracht: Leerlingen stellen zelf een beroepenkaart samen (PowerPoint presentatie met geluid/video) waarin het vak muziek een pré zou kunnen zijn. Van studiomuzikant, DJ, muziektherapeut, sounddesigner, geluidstechnicus tot verkoper audioapparatuur. Leerlingen kunnen verschillende beroepsbeoefenaars interviewen en/of bedenken zelf nieuwe beroepsrollen waarin het gevolgd hebben van het vak muziek mogelijk voordelen op de werkvloer oplevert. Ooit aan gedacht om te werken als entertainer? Kijk voor meer info bij de videoclip van 'entertainer' op:

www.beroepenbeeldbank.kennisnet.nl

Opdracht: Werkbezoeken in de praktijk

Van Concertgebouw Amsterdam tot Muziekcentrum Vredenburg Utrecht (binnenkort in verbouwing); veel podia hebben, naast de concerten, speciaal voor scholieren de zogenaamde 'Rondleidingen-achter-de-schermen'. Wat komt er allemaal bij kijken voordat je als publiek van een concert kan genieten? Van boeking tot soundcheck, van programmeer-idee tot flyer. Leerlingen ervaren welke beroepsrollen er zijn.

U kunt natuurlijk ook een podium bij u in de buurt bezoeken.

www.vredenburg.nl of www.concertgebouw.nl

MU/K/2 Basisvaardigheden

De kandidaat kan basisvaardigheden toepassen die betrekking hebben op communiceren, (samen)werken en informatie verwerven en verwerken

Mogelijkheden:

Opdracht: Kruipt-in-de-huid-van de journalist en recensent

De klas heeft twee van elkaar verschillende concerten uitgekozen om te bezoeken. Leerlingen vormen subgroepen. Elk groepje heeft een rol; of je bent journalist, of je bent recensent.

De 'journalisten' doen voorafgaand aan het concertbezoek hun werk en proberen een wervend stuk te schrijven voor hun medeleerlingen (of maken videotip).

Zij moeten hiervoor onderzoek doen, bedenken vragen voor de muzikanten, houden een interview etc. De verschillende journalistengroepjes presenteren hun werk.

De recensentengroepjes zijn vooral tijdens en na het concert aan het werk. Zij schrijven een recensie naar aanleiding van het concertbezoek. Maar ook: klopt voor hun gevoel wat de journalisten van te voren hebben geschreven? Waren journalisten in staat om hen te motiveren naar dit concert te gaan? Wat vonden andere bezoekers eigenlijk van dit concert?

Uiteindelijk (proces) discussie over deze opdracht in de klas. Wat ging goed? Wat was nog moeilijk? Wat kan volgende keer anders/handiger?

www.krantindeklas.nl (kijk bij journalist en recensent)

MU/K/3 Leervaardigheden in het vak muziek

De kandidaat beheerst een aantal vaardigheden, zoals het toepassen van muzikale begrippen, die bijdragen tot de ontwikkeling van het eigen leervermogen.

Toelichting:

Het overzicht van de lijst van hier bedoelde muzikale begrippen treft u aan in bijlage 2.

Mogelijkheden:

Al doende leert men:

Juist bij het vak muziek ligt het voor de hand dat de leerlingen de muzikale begrippen 'al doende' leren of wel begrippen 'leren door musiceren'. Het begrip pizzicato blijft je immers altijd bij wanneer je zelf met je vingers hebt 'getokkeld' op de snaren van een viool...!

Het blijkt in de praktijk dat steeds meer leerlingen examen willen doen zonder dat ze zelf (ooit) een instrument bespeeld hebben. Dan is het belangrijk dat of de docent veel voorspeelt en laat zien en horen hoe een bepaald muzikaal begrip 'klinkt'. Of dat leerlingen bijvoorbeeld op een marimbafoon, xylofoon of keyboard de basisbegrippen zelf uitproberen.

Zie voor de beschrijving van muzikale begrippen bijvoorbeeld:

boek: Popmuziek. Ruim 100 begrippen van A tot Z. door: Jan van der Plas en Mike Schepers (2003)

Laat leerlingen online oefenen met verschillende muzikale begrippen:

www.digischool.nl/mu/leerlingen (theorie/muziekbegrippen)

MU/K/4 Musiceren: zingen en spelen

De kandidaat kan individueel en in samenwerking met anderen een representatief repertoire uitvoeren van één- en meerstemmige, vocale/instrumentale muziek.

Mogelijkheden:

Binnen het vak muziek moet het zelf musiceren een belangrijke plaats houden. Welke instrumenten de leerlingen in het desbetreffende examenjaar ook spelen, de mogelijkheden om met elkaar instrumentaal en vocaal te musiceren zijn bijna onbeperkt.

Aan de andere kant is het goed te realiseren dat juist de leerlingen die al een muziekinstrument bespelen niet altijd vanzelfsprekend muziek als eindexamenvak kiezen. Ze 'doen' immers al aan muziek en kiezen op school liever voor een ander vak.

En daarbij zijn er leerlingen die nog nooit een instrument in handen hebben gehad.

Voor deze leerlingen staan op www.digischool.nl/mu/leerlingen/keyboardoefeningen eenvoudige oefeningen die ze zelf kunnen uitvoeren. De oplopende moeilijkheidsgraad (de oefeningen zijn verdeeld van niveau 1 t/m niveau 4) geeft voor deze beginners voldoende uitdaging. Als docent kan je hiervoor enkele eenvoudig arrangementen maken. Zie bijlage 3:

Voor wat betreft repertoire kunnen de leerlingen fragmenten kiezen van meegeleverde cd 's bij bestaande muziekmethodes. Of leerlingen zoeken van populaire nummers op internet een karaoke-versie of printen de partituur of het akkoordenschema van het desbetreffende lied.

Naast de concerten binnen de school en semi 'openbare' concerten kunnen leerlingen meedoen met allerhande buitenschoolse activiteiten: www.kunstbende.nl

Op nationaal niveau kunnen leerlingen meedoen met 'De Wedstrijd'.

Schrijf en speel je eigen muziek. Versterkt of unplugged. Instrumentaal of a cappella. Solo of met een groep.

Punk, Rap, Trance, Metal, Rock, R&B, Trash, Reggae, Pop, Hardcore, Klassiek, Funk, Soul, Country, Techno. Zolang je het maar zelf bedacht hebt, is het goed.

Of internationaal:

Move your Art: Koninkrijksspelen cultuur en jong creatief talent

Een ontmoeting tussen getalenteerde jongeren uit het Koninkrijk tijdens de Koninkrijksspelen in Den Haag. Met deze ontmoeting wil Kunstbende en de Koninkrijksspelen jongeren met hun eigen creatieve talent samenbrengen. De jongeren die worden uitgenodigd voor de ontmoeting zijn winnaars van de reguliere Kunstbende finale 2007 uit Nederland en Den Haag, Saba, Bonaire, Sint Maarten, Curaçao, Aruba, Sint Eustatius.

In bijlage 4: voorbeelden van eenvoudige speelstukken (voor driestemmig koor en piano of combo) zoals die in de examenklas van Pius X college te Rijssen zijn gebruikt.

- Something inside so strong
- ♪ Canon (J.Pachelbel/arrangement T.Annink: i.p.v. fluit, klarinet, cello nu partij 1/partij2 en een baspartij.)

MU/K/5 Vormgeven: improviseren/componeren

De kandidaat kan individueel en in samenwerking met anderen muziek improviseren/componeren, vanuit een (buiten)muzikaal gegeven met weloverwogen gebruik van klankeigenschappen en vormprincipes

Mogelijkheden:

Improviseren en componeren doet een groot beroep op muzikaal voorstellingsvermogen van de leerling.

Voor gevorderde leerlingen: CompoZe 2007

CompoZe is dé compositiewedstrijd voor iedereen tussen de 13 en 18 jaar.

Met in 2007 als thema LIEFDE kan je er voor kiezen om iets te componeren voor (spreek)koor of muziektheater.

Of werk een van de opdrachten uit die je het meest aanspreekt.

Zoals bijvoorbeeld 1: beroemde lovesongs, 2: 'Where is the love?' 3: love song op eigen gedicht, van internet of anders, 4: love song op basis van schilderij Picasso, 5: thema loverboys, 6: romantisch muziekstuk.

www.kunstbende.nl

Afhankelijk van de praktijkervaring van de leerling kan er ook gekozen worden om bij improvisatie gebruik te maken van percussie-instrumenten of slagwerk. Op de djembé kunnen leerlingen improviseren op een gegeven ritme (4 tot 8 maten).

Tip: Heel basaal: Laat leerlingen het opgegeven ritme niet alleen auditief leren. Laat ze het ritme ook overnemen van het bord zodat ze zelf daadwerkelijk noten schrijven. Zo worden zich nog meer bewust van het verschil is tussen de waarde van 'zwarte bolletjes en open bolletjes'. Het gaat om de verbinding 'notenbeeld en klinkend eindresultaat'.

MU/K/6 Presenteren

De kandidaat kan alleen en/of in samenwerking met anderen (onderdelen van) het musiceerrepertoire presenteren.

Mogelijkheden:

Elke leerling moet instrumentaal en/of vocaal divers repertoire kunnen uitvoeren en presenteren. Divers qua stijl en genre maar ook divers voor wat (haalbare) uiteenlopende moeilijkheidsgraad en in verschillende uitvoeringscombi's.

Het repertoire kan ondermeer gekoppeld worden aan componist, artiest, stijl, genre (van 'gouden hits' uit jaren 60-80, Palingsound tot Salsa) of functie (muziek en dans).

Ook kan een (muzikaal)thema uitgangspunt zijn voor wat betreft het uit te voeren programma.

www.componistennet.nl

www.klassieke-muziek.pagina.nl

www.muziek.leerlingen.com (voor repertoire suggesties zie: bladmuziek)

Niet alleen kunnen er leerling-concerten in de school gehouden worden.

Denk ook eens aan een optreden in het plaatselijke verzorgings- of ziekenhuis. Of, gekoppeld aan bijvoorbeeld het boekenweekthema, kan er gespeeld worden in de boekenwinkel of op literaire avonden in de bibliotheek. Wellicht kunnen leerlingen zichzelf presenteren tijdens lokale (wereld)muziekfestivals?

MU/K/8 Muziek en maatschappij

De kandidaat kan:

- (ten gehore gebrachte) muziek in verband brengen met betekenissen en functies ervan
- de eigen muzikale beleving verwoorden en bij het bepalen van een eigen standpunt de meningen van anderen betrekken
- in de argumentatie voor het standpunt verwijzen naar muzikale aspecten en/of functies en betekenissen van muziek.

Mogelijkheden:

Deze eindterm kan breed geïnterpreteerd worden. Leerlingen kunnen op veel terreinen de verdieping zoeken. Wat is de betekenis van muziek? In veel gevallen krijgt muziek betekenis omdat het gekoppeld is aan tekst zoals bij vocale muziek, opera, musical of rap.

Wat zijn de overeenkomsten tussen een rapper en opera-zanger? Wat is de functie van muziek bij (reclame)film? Of bij een dansvoorstelling? Waarom zijn sommige klassieke fragmenten zo populair als ringtone? Wat is de rol van muziek bij Bevrijdingspop of het PrinsengrachtConcert?

www.nrc.nl/scholieren

Bij het 'vakkenarchief' zijn er zogenaamde profielbijlage: over thema: Batch of thema: House.

Bij het 'nieuwsarchief' zijn er recente artikelen die passen in thema 'muziek en maatschappij'.

Ook de diverse kunsttijdschriften besteden vaak aandacht aan het cross-overthema 'muziek en maatschappij'.

Het tijdschrift Miste Molen heeft een special met als thema 'Moderne beeldende kunst en muziek'.

www.MisterMotley.nl (Leerlingen kunnen er online opdrachten vinden die ze individueel en/of in groepsverband kunnen uitvoeren.)

3.2 Suggesties voor de invulling van de eindtermen van het verrijksdeel

MU/V/1 Eindopdracht

De kandidaat kan zelfstandig:

- een presentatie verzorgen over een onderwerp de muziek betreffend
- een presentatie verzorgen van een eigen muziekwerk voor een ander publiek dan de eigen groep/klas
- verslag doen van onderzoek dat hij/zij heeft verricht op het gebied van muziek in relatie tot minimaal één van de andere kunstvormen.

Mogelijkheden:

Bij deze exameneenheid ligt het accent in de dagelijkse schoolpraktijk op de presentatie van een eigen muziekwerk voor een ander publiek dan de eigengroep/klas'. Ofwel leerlingen kiezen voor 'zelf doen' in plaats van het schrijven een diepgravend werkstuk. (zie ook suggesties MU/K/4 en MU/K/6)

Toch zijn er bij de eindopdracht mogelijkheden om (kunst-)vakoverstijgend te werken.

Mogelijke onderwerpen:

- een bepaalde stijlperiode;
- regionale (i.v.m. internationale) kunstuitingen;
- zingende cabaretiers (rol van liedjes in hun programma's);
- grafische vormgeving van partituren (beeldend);
- vergelijkingen tussen verschillende kunsten in een bepaalde tijdperiode;
- componist in opdracht van film en reclame;
- muziek en dans

De leerling kan er voor kiezen om de verschillende items met betrekking tot de eindopdracht zoveel mogelijk in samenhang met elkaar in te vullen. (MU/V/3).

MU/V/2 Verwerven, verwerken en verstrekken van informatie

De kandidaat kan zelfstandig informatie verwerven, verwerken en verstrekken in het kader van het sectorwerkstuk.

Mogelijkheden:

De leerling formuleert een relevante 'persoonlijke' onderzoeksvraag. Zowel virtueel als fysiek zal de leerling zijn onderwerp belichten, onderzoeken en verder uitwerken.

4. Vormen van toetsen en suggesties voor de weging

Het examen bestaat uit een centraal examen en een schoolexamen; als richtlijn wordt aangehouden dat het centraal examen betrekking heeft op ongeveer 1/3 deel van het examenprogramma en het schoolexamen betrekking heeft op 2/3 deel.

Het schoolexamen kan bestaan uit de volgende onderdelen:

- schriftelijke en mondelinge toetsen
- een handelingsdeel
- een sectorwerkstuk

Voor muziek bestaat het examenprogramma uit een kerndeel en een verrijksdeel. In het vorige hoofdstuk zijn al suggesties aangegeven voor de invulling. Beoordeling en weging hangt af van welke opdrachten uw leerlingen gaan oppakken en uitvoeren. U bent vrij in uw keuze maar u dient een en ander wel van te voren in het PTA vast te leggen.

Mogelijkheden:

SLO maakt gebruik van een zogenaamd 'Keuzemenu beoordelen', het gaat hierbij om 7 basisvragen met betrekking tot beoordelen:

1. Waarom wordt er beoordeeld?
2. Wat wordt er beoordeeld?
3. Wanneer wordt er beoordeeld?
4. Wie beoordeelt?
5. Wie worden er beoordeeld?
6. Hoe wordt er beoordeeld?
7. Wat wordt er met de beoordelingsgegevens gedaan?

Voor meer informatie ziet SLO-brochure: Een 10+ Beoordelen in het leergebied Kunst en Cultuur door: V.van Lanschot Hubrecht en G. Bollegraf/2006)

Leerlingen hebben bij muziek in principe één jaar de tijd (namelijk 4e jaar) om zich de examenstof eigen te maken. Ga je het jaar in 3 of 4 periodes verdelen waarin de schoolexamens plaatsvinden? Ga je bij beoordeling uit van het (eind)product, bijvoorbeeld antwoorden bij een toets, de presentatie van een muziekstuk/song of wil je juist het (groei)proces van de leerling meten? Wanneer het gaat om het laatste zou overwogen kunnen worden om gebruik te maken van zogenaamde rubrics.

Als voorbeeld hier de rubric 'presenteren'.

<p>Boeiend presenteren</p> <ul style="list-style-type: none"> • stemgebruik • houding • contact met publiek 	<p>Ik presenteer boeiend door een actieve houding, afwisselend stemgebruik, goed gekozen hulpmiddelen en weet daardoor mensen goed te boeien</p>	<p>Met mijn presentatie weet ik mensen meestal te boeien</p>	<p>Met mijn presentatie vind ik het vaak lastig mensen te boeien</p>	<p>Mijn presentatie verloopt moeizaam</p>
--	--	--	--	---

Meer info over rubrics: www.slo.nl

Mogelijkheden:

Uit de praktijk...

In bijlage 5 treft u een PTA van de eindexamenklas vmbo muziek (Pius X College te Rijssen)

Hieronder: Beoordeling Openbaar Schoolexamen Muziek (Pius X College)

Bij SE 1:

- musiceren (spelen en zingen)
- basiskennis muzikale begrippen (aan de hand van geluidsfragmenten)

Bij SE 2:

- muziekgeschiedenis
- verwerkingsopdrachten

Bij SE 3:

- (semi)openbaar concert

Naam leerling:

A) Speelcijfer:

B) Eigen bijdrage:

- SE 3: telt 3x
- SE 4: Gemiddelde A en B telt 1x.
- SE 1:telt 2x
- SE 2:telt 2x

Gemiddeld schoolexamencijfer:

5. Loopbaanoriëntatie en -begeleiding

5.1 Loopbaanoriëntatie en -begeleiding

Maak bij het onderdeel 'loopbaanoriëntatie en -begeleiding' vooral gebruik van de buitenschoolse mogelijkheden. Alhoewel het examen vmbo muziek bij geen enkele vervolgopleiding een instroomeis is, ontstaan er steeds meer mbo-opleidingen waarin het gevolgd hebben van het vak muziek een toegevoegde waarde biedt.

Mogelijkheden:

Platform MBO Kunstonderwijs

Diverse partijen hebben zich inmiddels verenigd in het Platform MBO Kunstonderwijs. Doel van dit platform is het ontwikkelen van een kwalificatiestructuur die is afgestemd op de brede sector kunst, cultuur en media en een op die kwalificatiestructuur aansluitend, herkenbaar en erkend mbo-onderwijsaanbod. Het Platform MBO Kunstonderwijs heeft o.a. het initiatief genomen de culturele arbeidsmarkt voor mbo-deelnemers te onderzoeken om daarmee de relevantie van nieuwe kwalificaties (of nieuwe differentiaties in bestaande kwalificaties) te kunnen aantonen. Voor het domein Kunst, Cultuur en Media heeft het platform zes beroepenclusters geformuleerd. Bijlage 6 geeft daarvan een overzicht en een typering.

www.mbokunstonderwijs.nl

Laat leerlingen zelf zoveel mogelijk naar open dagen van vervolgopleidingen gaan en laat hen bijvoorbeeld studenten interviewen om zo zelf een beeld te krijgen van mogelijke, toekomstige beroepsrollen en opleidingsmogelijkheden. Op deze manier bouwen de leerling hun eigen referentiekader op. Leerlingen kunnen ook interviews houden met beroepsbeoefenaren-uit-de-praktijk. Bij MU/K/1 (hoofdstuk 3) hebben we verschillende opdrachtsuggesties gedaan. Daarnaast is het belangrijk om met leerling te reflecteren op hun eigen, individuele mogelijk- en onmogelijkheden. Waar sta je voor? Waar ga je voor? Hoe wil/kan je dat bereiken?

Mogelijkheden:

Ga eens naar open dagen bij:

ROC Amsterdam/ Opleiding Artiest Muziek

www.rocva.nl : Banen voor artiest of muzikant bestaan niet. Iedere artiest creëert zijn eigen werk en jij dus ook.

In het begin zul je er alle tijd en energie in moeten stoppen, zonder garantie op succes. Hoe flexibeler je jouw talenten kunt inzetten, des te meer kans op werk je hebt. Om aan werk te komen moet je niet alleen een goede muzikant zijn, je moet ook goed met mensen kunnen omgaan, een sterke inzet hebben en goed kunnen organiseren. Je speelt op podia, in zalen (van buurthuis tot theater), op straat of op de achtergrond bij particuliere of commerciële bijeenkomsten. Studiowerk behoort ook tot de mogelijkheden. Het is uitvoeren én doceren. Je zult letterlijk van alle markten thuis moeten zijn!

Tijdens deze opleiding ben je veel praktisch muzikaal bezig. Je leert professioneel muziek uit te voeren, leiding te geven aan een band of ensemble, anderen te begeleiden tijdens workshops en muziekactiviteiten te organiseren. Als hoofdvak kies je één instrument (dit kan ook zang zijn), daarnaast leer je pianospelen.

Competenties

Enkele belangrijke beroepscompetenties waar je over moet beschikken zijn:

- Contacten (kunnen) leggen en onderhouden
- Opdrachten verwerven
- Meewerken aan publiciteit en promotionele activiteiten
- Podiumpresentaties maken en organiseren
- Workshops geven
- Plannen
- Ideeën en concepten omzetten in muzikaal handelen

HBO instellingen besluiten soms getalenteerde mbo-leerlingen aan te nemen. Het gaat dan om uitzonderingsgevallen.

www.rockacademie.nl

Een opleiding tot professional het beroepenveld voor professionele muzikanten wordt niet alleen bepaald door creativiteit en artistieke prestaties, maar ook door zakelijke beslissingen, technische mogelijkheden en mediabereik. Muziek wordt gekoppeld aan nieuwe technieken, gebruikt in allerhande vormen van communicatie, maar is ook nog steeds een belangrijke uiting van identiteit en individualiteit. Daarom is de beroepswereld waar de Rockacademie voor opleidt onvoorspelbaar en grillig maar ook dynamisch en avontuurlijk. Als toekomstig professional moet je binnen deze dynamiek je kansen creëren om een eigen weg te vinden.

Om van je muzikale activiteiten je beroep te maken zijn talent en passie twee essentiële voorwaarden. Maar om op lange termijn een succesvolle beroepspraktijk op te kunnen bouwen als popmuziekprofessional komt er (veel) meer kijken. Je moet in staat zijn om geldstromen te genereren. Op basis van je muzikale producten kan dat op diverse manieren.

Het onderwijs voor popmuzikant begint meteen in de propedeuse, en bestaat uit de volgende onderdelen:

- [Skills community](#)
- [Skills band](#)
- [Communicatie & Analyse](#)
- [Muziekgeschiedenis](#)
- [Muziekpraktijk](#)
- [Just In Time \(JIT\)](#)
- [Studieloopbaanbegeleiding](#)
- [Leerarrangementen](#)

Conservatorium van Amsterdam

Vervroegde toelatingsexamens. Leerlingen kunnen voor verschillende klassieke hoofdvakken een vervroegd toelatingsexamen doen. Deze examens worden dan meestal in januari georganiseerd, door in januari mee te doen (ipv mei/juni) weten leerlingen in een eerder stadium waar ze aan toe zijn.

www.CvA.nl

Andere adressen:

Hieronder vindt u een aantal opleidingen waarvoor een vmbo diploma in ieder geval genoeg is.

www.popenmedia.nl (Leeuwarden). Bij de opleiding Pop en Media staat (pop)muziek centraal.

Er is één startpunt en tien uitstroommogelijkheden (diploma's):

- Artiest muzikant niveau 4
- Artiest sounddesigner niveau 4
- Organisatorisch medewerker KCM niv. 4
- Geluidstechnicus niveau 4
- Lichttechnicus niveau 4
- Video-editor niveau 4
- Podiumtechnicus toneel niveau 4
- Audiovisueel medewerker niveau 3
- Podiumtechnicus niveau 3
- Medewerker Podiumtechniek niveau 2

www.rocfriesepoort.nl Hier kun je een opleiding volgen voor onderwijsassistent muziek (niveau 4). Ga naar:

Opleidingen > Media, Kunst en Cultuur > [Muziek](#)

www.glr.nl/opleidingen_clus-SV.htm# Ga naar 'The music class' Hier kun je de opleiding Audiovisueel technicus volgen

www.rocmb.nl/ Ga naar: Opleidingen en cursussen> afdelingen>kunst, cultuur en media>Sound & Vision

www.mbokunstonderwijs.nl/html/ Op deze site vind je allerlei mbo-opleidingen die met kunst en cultuur te maken hebben (ook de bovenstaande drie)

www.deltion.nl (Zwolle). Ga naar: Opleidingen > Kunst, Media & Design > kies Kunst en Cultuur

Je kunt hier twee opleidingen volgen. Kunst en Cultuur/Sociaal Cultureel werker en Artiest (muzikant, entertainer, musical).

www.svgb.nl (kennis- en opleidingscentrum voor uniek vakmanschap) Hier kun je informatie vinden over de opleiding pianotechniek

Nog meer info op:

www.digischool.nl/muziek/leerlingen

Voor het maken van een goede keuze voor een vervolgopleiding is het van belang dat de leerlingen loopbaancompetenties en een beroepsidentiteit kunnen ontwikkelen.

Loopbaancompetenties zijn vaardigheden van leerlingen om over de eigen motieven en kwaliteiten na te denken, om via het verkennen van mogelijkheden en het daadwerkelijk sturen van de eigen leerprocessen aan de loopbaan vorm te geven en om te netwerken.

Bij arbeidsidentiteit gaat het erom dat leerlingen zich identificeren met een arbeidsveld en daarbinnen met een specifieke arbeidsrol. Daarbij gaat het ook om de zekerheid die leerlingen hebben over zichzelf, de opleiding, de toekomst en het zelfvertrouwen dat zij hieraan ontleen.

De ontwikkeling van loopbaancompetenties en een beroepsidentiteit kan plaatsvinden in een loopbaangerichte leeromgeving. Kenmerken van zo'n leeromgeving zijn:

- De leerlingen komen veelvuldig in contact met de 'echte' beroepspraktijk
- Het maatschappelijk belang of nut van beeldende kunst en vormgeving wordt zichtbaar gemaakt
- Leerlingen worden in staat gesteld te communiceren over zowel de maatschappelijke betekenis van bepaalde beroepsactiviteiten als over de persoonlijke zin ervan
- Ze worden goed gecoacht en krijgen gelijktijdig een eigen verantwoordelijkheid wat betreft het maken van keuzes
- Leerlingen worden in staat gesteld te spreken met ervaren beroepsbeoefenaars die als rolmodel functioneren.

In het bijzonder vermelden we in deze handreiking iets over de begeleidingsvaardigheden van de docent. Het begeleiden van het keuzeproces van een leerling staat of valt met de kwaliteiten van de begeleider. Een goede begeleiding van het keuzeproces vraagt andere vaardigheden dan bijvoorbeeld nodig zijn voor het lesgeven. Uitdaging is leerlingen reflectieve vaardigheden te laten ontwikkelen in een veilige omgeving. Reflectie is een proces van nadenken over, stilstaan bij en overdenken van situaties met als doel conclusies te trekken voor de toekomst. Hieronder een kader met aandachtspunten waarmee de begeleiding en de vormgeving van loopbaanoriëntatie en -begeleiding kan worden geoptimaliseerd.

Mogelijkheden:

Begeleidingsvaardigheden docent

Denk aan:

- Creëer een veilig klimaat.
Reflecteren is een persoonlijk proces. Leerlingen moeten het gevoel hebben open te kunnen spreken. Vooral in groepsverband is een veilig klimaat van groot belang. Essentieel is ook dat leerlingen elkaar laten uitspreken en elkaar op een respectvolle manier benaderen.
- Begeleiden is niet adviseren of feedback geven.
- Zorg voor structuur.
- Actief luisterende houding.
- Stel open vragen.

6. Mogelijke vakkenintegratie

6.1 Inleiding

Tot voor kort zaten vakdocenten vooral in aparte vaksecties: muziek zat vaak apart, er was weer een andere sectie dans/drama of sectie beeldende vakken. Toch, met de invoering van de nieuwe onderbouw zijn op veel scholen kunstvakdocenten verenigd in een multidisciplinaire sectie kunst en cultuur. Zij zijn daarbij gezamenlijk verantwoordelijk voor het programma. De leidende vraag bij het ontwerpen van een dergelijk programma is: Wat verbindt ons met elkaar? Pas als er gezamenlijke inhoud benoemd zijn kan er een samenhangend programma gemaakt worden. Dit geldt met name voor thema's en kernvaardigheden. De vraag is of er in de toekomst ook bij de bovenbouw, bij de eindexamens, steeds meer sprake kan/zal zijn van vakkenintegratie?

Mogelijkheden:

(Uit: 'De bindende factor', SLO 2006)

SLO hanteert de kernconcepten Kunst en cultuur, de Kunst en cultuurschijf en het Kunst en cultuur kompas als structuur om een samenhangend programma Kunst en cultuur op te stellen. De kernconcepten dienen met name een bindende factor wat betreft thema's en de kunst- en cultuurschijf voor wat betreft de kernvaardigheden. Het kompas biedt teams een gezamenlijk platform waarop een programma ontwikkeld kan worden. Er zijn voorbeelden van scholen die met deze structuur, binnen een team van docenten vanuit verschillende disciplines, een samenhangend programma hebben opgesteld.

6.2 Een aanpak

Binnen de kunstvakken zijn er voorbeelden van vakkenintegratie, denk aan 'Beeldende vakken en ckv'. Een ckv-activiteit kan dan aanleiding zijn voor of onderdeel uitmaken van het beeldende proces. Bijvoorbeeld: Op het AOC-Oost in Almelo (vmbo groen) worden de beeldende vakken en ckv in het derde leerjaar volledig geïntegreerd aangeboden. Kenmerkend voor deze integratie is de richtlijn waarbij de ckv-activiteit dient als oriëntatie op de, veelal thematische, beeldende verwerking van de ondernomen ckv-activiteit. Of: Beeldende vakken en Nederlands. Bij beide vakken wordt een beroep gedaan op de lees-, schrijf- en spreekvaardigheden. Hoewel het bij de beeldende vakken vooral draait om de beeldende verwerking van een thema, gaat het tijdens presentaties ook om de spreekvaardigheid. Afstemming tussen deze vaardigheden zal de leeropbrengst verhogen. Daarnaast worden beeld en tekst in tal van verschillende media geïntegreerd gebruikt. Het is van belang dat leerlingen kritisch leren kijken naar deze media.

Tevens bieden diverse culturele instellingen en scholen projecten aan waarbij beeld en taal geïntegreerd worden.

Natuurlijk zijn er mogelijkheden genoeg om samenwerkingsverbanden/vakkenintegratie muziek en dans, beeldende vakken, Nederlands of bijvoorbeeld wiskunde te starten. Veelal gebeurt dat als eenmalig project.

Mogelijkheden:

Op Pius X College te Rijssen doen de examenleerlingen mee met een rapbattle die georganiseerd wordt door het samenwerkingsverband van regionale bibliotheken. Ze beginnen met de plaatselijke voorrondes en tot slot is er een regionale finale.

Vooralsnog telt het cijfer dat leerlingen hiervoor krijgen alleen bij muziek (en niet ook bij Nederlands).

Leerlingen kunnen meedoen met speciale vmbo-projecten. Bijvoorbeeld het muziekproject: Daar zit muziek in! www.schoolderpoezie.nl Ook bij een dergelijk project is het belangrijk dat er van tevoren door de verschillende vaksecties afspraken gemaakt worden over lesstof, toetsing en beoordeling. Op zo'n manier zou een cijfer voor het schoolexamen kunnen meetellen.

Bijlage 1 Geglobaliseerd examenprogramma

		BB	KB	GL/TL
MU/K/1	Oriëntatie op leren en werken			
1.	De kandidaat kan zich oriënteren op de eigen loopbaan en het belang van muziek in de maatschappij.			X
MU/K/2	Basisvaardigheden			
2.	De kandidaat kan basisvaardigheden toepassen die betrekking hebben op communiceren, (samen)werken en informatie verwerven en verwerken.			X
MU/K/3	Leervaardigheden in het vak muziek			CE
3.	De kandidaat beheerst een aantal vaardigheden, zoals het toepassen van muzikale begrippen, die bijdragen tot de ontwikkeling van het eigen leervermogen.			X
MU/K/4	Musiceren: zingen en spelen			
4.	De kandidaat kan individueel en in samenwerking met anderen een representatief repertoire uitvoeren van één- en meerstemmige, vocale/instrumentale muziek.			X
MU/K/5	Vormgeven: improviseren/componeren			
5.	De kandidaat kan individueel en in samenwerking met anderen muziek improviseren/componeren, vanuit een (buiten)muzikaal gegeven met weloverwogen gebruik van klankeigenschappen en vormprincipes.			X
MU/K/6	Presenteren			
6.	De kandidaat kan alleen en/of in samenwerking met anderen (onderdelen van) het musiceerrepertoire presenteren.			X
MU/K/7	Beluisteren			CE
7.	De kandidaat kan: <ul style="list-style-type: none"> – de notatie van ritmische en melodische fragmenten volgen – muzikale begrippen herkennen, benoemen en/of noteren. 			X

		BB	KB	GL/TL
MU/K/8	Muziek en maatschappij			CE
8.	De kandidaat kan: <ul style="list-style-type: none"> – muziek in verband brengen met betekenissen en functies ervan – de eigen muzikale beleving verwoorden en bij het bepalen van een eigen standpunt de meningen van anderen betrekken – in de argumentatie voor het standpunt verwijzen naar muzikale aspecten en/of functies en betekenissen van muziek. 			X
MU/K/9	Muziek en andere kunsten			CE
9.	De kandidaat kan: <ul style="list-style-type: none"> – binnen een muziekproductie andere kunstvormen dan muziek herkennen en de functies ervan benoemen – zich praktisch en theoretisch voorbereiden op een bezoek aan een voorstelling waarin meerdere kunstvormen aan de orde komen en verslag doen van de functies van de diverse kunstvormen in de voorstelling. 			X
MU/V /1	Eindopdracht			
10.	De kandidaat kan zelfstandig: <ul style="list-style-type: none"> – een presentatie verzorgen over een onderwerp de muziek betreffend – een presentatie verzorgen van een eigen muziekwerk voor een ander publiek dan de eigen groep/klas – verslag doen van onderzoek dat hij/zij heeft verricht op het gebied van muziek in relatie tot minimaal één van de andere kunstvormen. 			X
MU/V/2	Verwerven, verwerken en verstrekken van informatie			
11.	De kandidaat kan zelfstandig informatie verwerven, verwerken en verstrekken in het kader van het sectorwerkstuk.			X
MU/V/3	Vaardigheden in samenhang			CE
12.	De kandidaat kan de vaardigheden uit de eindtermen van het kerndeel in samenhang toepassen.			X

Bijlage 2 Overzicht muzikale begrippen

Toelichting

In het centraal schriftelijk examen muziek kunnen de begrippen in onderstaande lijst voorkomen.

De begrippen met een * worden in het CSE niet actief bevraagd. Dat wil zeggen dat de betreffende begrippen in de examentekst kunnen voorkomen (herkennen), maar niet als antwoord worden gevraagd (herkennen en benoemen).

Ritme	Toonduur	notenwaarden: hele t/m zestiende noot
		Rusten: hele t/m zestiende rust
		verlenging van de noot met een punt achter de noot
		achtsten triool (drie achtste noten)
	Fill	
	Ostinato	
	Swing	
	Syncope	
	Verbindingsboog	
Maat	Opmaat	
	beat en afterbeat	
	Tweedelige maatsoort	2/4, 4/4, 6/8
	driedelige maatsoort	3/4, 3/8
	afwisselend twee- en driedelige maatsoort	
Tempo	tempoaanduidingen klassiek	adagio andante allegro
	tempoaanduidingen pop	slow medium fast
	Accelerando	
	Ritenuto	
Toonhoogte	globaal toonhoogteverloop	
Melodie	G-sleutel	met maximaal drie voortekens
	kruis/mol/herstellingsteken	
	Motief	
	Thema	
	voor- en nazin	
	Ostinato	
	Riff	
	sample	
Dynamiek	aanduidingen klassiek	fortissimo ff mezzo-forte mf piano p pianissimo pp crescendo < decrescendo >
	aanduidingen pop	fade in/fade out
Samenklank	Tweeklank	
	akkoord*	
	Parallele beweging	
	Tegenbeweging	
	tegenstem/tegenmelodie	
	Unisono/ homofoon/polyfoon	
	Eenstemmig	
	Tweestemmig	
	twee/driestemmigheid	
	Meerstemmigheid	
Articulatie	gebonden/legato	

Ritme	Toonduur	notenwaarden: hele t/m zestiende noot		
	kort/staccato			
vormprincipes	Contrast			
	Herhaling			
	Variatie			
	Ontwikkeling			
	inleiding/voorspel			
vorm/structuur	Tussenspel			
	naspel			
	Couplet/verse			
	Refrein/chorus			
	Imitatie			
	Vormschema	letterschema zo nodig met accenten		
	(akkoorden)schema*			
	Break			
	Bridge			
	Intro			
Klankkleur	ensembles stem	Vrouwenkoor		
		Mannenkoor		
		gemengd koor/achtergrondkoor/backing vocals		
	Stemsoorten	hoge/midden/lage stemmen		
		sopraan/alt/tenor/bas		
	Stemgebruik	zoals ruw, nasaal, met gebruik van glijtonen, spreken/human beatbox*/ rappen		
	ensembles instrument	Symfonieorkest		
		Strijkorkest		
		blaasorkest (HABA, brass)		
		Rockgroep/popgroep		
		Jazzcombo		
		instrumentengroepen naar speelwijze	strijk/tokkel/blaas/toets/slag	
			Strijkinstrumenten	Viool
				Altviool
		Cello		
		Contrabas		
	Tokkelinstrumenten	Harp		
		akoestische gitaar		
		Basgitaar		
		Elektrische gitaar		
		Slaggitaar		
		Sologitaar		
		Blaasinstrumenten	Fluiten	
	rietblazers (enkel/dubbel riet)			
	Koper/brass			
	Blaasinstrumenten fluiten	Blokfluit		
		(dwars)fluit		
Blaasinstrumenten rietblazers enkel riet	Klarinet			
	Saxofoon			
Blaasinstrumenten rietblazers dubbel riet	Hobo			
	Fagot			
Blaasinstrumenten 'hoorn'-mondstuk	Trompet			

Ritme	Toonduur	notenwaarden: hele t/m zestiende noot
	koper/brass	
		Hoorn
		Trombone
		Tuba
	Toetsinstrumenten	Piano
		Klavecimbel
		Synthesizer/ keyboard
		Orgel
		Accordeon
	Slaginstrumenten	geslagen/geschud
	slaginstrumenten geslagen/geschud	Pauken
		grote trom
		Kleine trom/snaartrom
		bekken
		Triangel
		Gong
		Buisklokken
		Klokkenspel
		Xylofoon
		Vibrafoon
		Woodblock
		Tamboerijn
		Beating
		conga
		Castagnetten
		djembé
	percussie (drumstel/drums)	bassdrum, snaredrum, tomtom, hi-hat, crashbekken, ride-bekken
		kick (bassdrum)
		gesloten en open hi-hat
		Handclaps
		Latin percussion
	Instrumentgroepen	Akoestische/ semi-akoestische/elektronische instrumenten/unplugged*
	Instrumenten	Benoemen in termen van resonansbron/spelwijze
speelwijze en effecten	Pizzicato	
	Legato	
	Staccato	
	Tokkelen	
	Aanslaan	
	Wrijven	
	slappen (basgitaar)	
	slide	
	(na)galm/reverb	
	vervorming/distortion	
	Scratchen	
	Wahwah	
algemene begrippen*	Accent	
	Afsluiting	
	Afwisseling	

Ritme	Toonduur	notenwaarden: hele t/m zestiende noot
	Antwoord	
	Ballad	
	Baslijn	
	Begeleiding	
	Bezetting	
	Canon	
	Cover	
	Effect	
	Geluidsdragers	zoals mp3, minidisc, dvd, cd
	regelmatig/onregelmatig	
	Overgang	
	Playbacken	
	Remix	
	Song	
	Solo	
	Soundtrack	
	spanning/ontspanning	
	(video)clip	
	Verbinding	
	Vraag-antwoord	
	Versiering	

Bijlage 3 Eenvoudige speeloefeningen

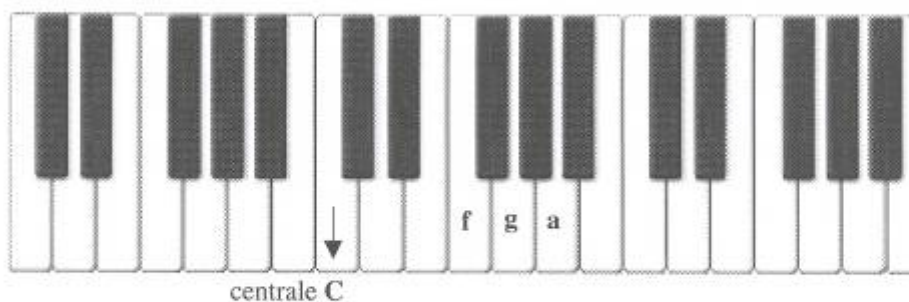
www.digischool.nl/mu/leerlingen/keyboardoefeningen

voorbeeld 1)

Au clair de la Lune (nivo 1)

Nivo: 1

Au Clair de la Lune

Frans volksliedje

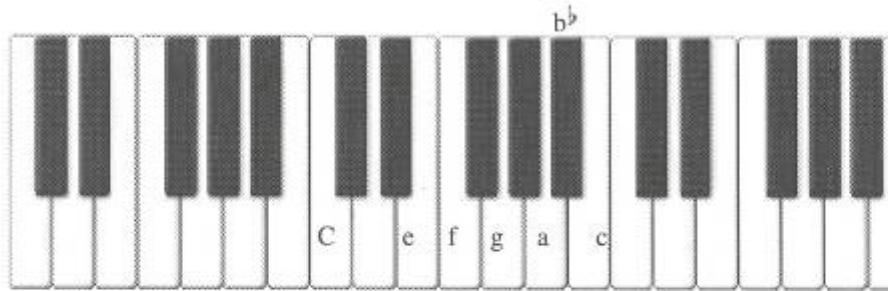

1. Klik met je muis in de notenbalk waar jij de muziek wilt laten beginnen
2. Je ziet een verticale streep noot voor noot de muziek volgen, zo weet je altijd waar je bent
2. Klik nog een keer om de muziek te stoppen
3. Stel met de schuif (bovenaan) het tempo in waarmee je wilt gaan oefenen.

voorbeeld 2)

Uit: Eine kleine Nachtmusik (nivo 2)

Deze melodie is heel erg bekend en niet zo moeilijk te spelen. De melodie is opgebouwd uit een 9-tonig motief en een variatie. Het motief gaat omhoog en de variatie naar beneden.
Oefen eerst het motief (let op het verschil tussen hoofdletter en kleine letter!) en daarna de variatie (zit een zwarte toets in: bes)

Uit: "Eine kleine Nachtmusik"

W.A. Mozart

2 1 2 1 2 1 2 3 5 4 2 4 2 4 2 1 2 1

f C f c f c f a c bb g bb g bb g c g C

Thema uit: The Pink Panther (nivo 3)

Nivo: 3

Dit is het bekende thema waar elke "Pink Panther" film mee begint. Wanneer je naar de noten kijkt ziet het er nogal ingewikkeld uit. Dat komt door de vele rusten en 16e noten. Het wordt gemakkelijker wanneer je de volgende aanwijzingen doorneemt:

1. Kijk goed naar de noten en dan zie je dat er veel groepjes van twee noten staan.
2. Bij de meeste groepjes valt het accent op de 2e noot en precies op de tel (kijk maar naar de pijlen met de tellen erboven).
3. Aan het eind valt het accent op de eerste noot.

Let ook goed op de vingerzetting!

Thema uit: The Pink Panther

The musical score is written in 4/4 time and consists of five staves. Fingerings and accents are indicated by numbers and arrows above the notes. The notes are labeled with letters and sharps/flats.

Staff 1: Notes: d#, e, f#, g, d#, e, f#, g, c, b, e, g, b. Fingerings: 2 1, 2 1, 2 1, 2 1, 5 4, 1 2, 4. Accents: 1, 2, 3, 4.

Staff 2: Notes: bb, a, g, e, d, c, d#, e, f#, g, d#. Fingerings: 3, 2 1, 2 1 2, 3. Accents: 3.

Staff 3: Notes: e, f#, g, c, b, c, g, e, d#. Fingerings: 5, 4, 2. Accents: 5, 4, 2.

Staff 4: Notes: c, f#, g, d#, e, f#, g, c, b, c, g, b, bb, a, g, e, d, e. Fingerings: 1, 2 1, 2 1, 2 1, 5 4, 1 2, 4 3, 2 1, 2 1 2, 3. Accents: 1, 2, 3, 4, 3.

Staff 5: Notes: e, c, d, b, a, g, e, bb, a, bb, a, bb, a, bb, a, g, e, d, e, e, c. Fingerings: 4, 3, 1, 3, 2, 1, 3, 2, 4, 2, 1, 2, 2. Accents: 1, 2, 3, 4, 1, 2, 3, 4.

All I needed was the love you gave, all I needed for another day, and
 All I needed was the love you gave, all I needed for another day, and
 All I needed was the love you gave all I needed for another day, and

Bbs C F C/E Dm

all I ever knew, only you
 all I ever knew, only you
 all I ever knew, only you

Bbs C F

2 Sometimes when I think of her name, when it's only a game
 And I need you
 Listen to the words that you say, it's getting harder to stay
 When I see you.

3 This is a gonna take a long time, and I wonder what's mine
 Can't take no more
 Wonder if you'll understand, it's just the touch of your hand
 Behind a closed door.

you, only you, only you.
 you, only you, only you
 you, only you, only you.

F C F C -11- F

Arr: TA

🎵 Something inside so strong
(Lobie Sifre)

something inside so strong

Lobie Sifre

tabix

Soprano

1 C 2 F

daaa- aaaaaaaaaa da da daaaaa daaaaa daaaaa

Alto

daaa da da daaa daaa daaa

Tenor

8 daaa da da daaa daaa daaa

S

5

1 the higher you build your barri - ers the taller I be - come
2 the more you re - fuse to hear my voice the louder I will sing

A

1 the higher you build your barri - ers the taller I be - come
2 the more you re - fuse to hear my voice the louder I will sing

T

8 C F

S

the fur ther you take my rights a - way
you hide be hind walls of je - ri - cho the fas ter I will run
your lies come tumb' ling

A

the fur ther you take my rights a - way
you hide be hind walls of je - ri - cho the fas ter I will run
your lies come tumb' ling

T

8 C F

13

S
you can de ny me , you can de-cide to turn your face a way

A
(a) (a) (a) (a)
can de - ny me , can de-cide to turn your face a - way

T
can de-ny me , can de cide to turn youn face a way

am F Dm G

17

S
no mat ter 'cos there's something in side so strong

A
something in side so strong

T
something in side so strong

C F

20

S
know that I can make it 'tho you doing me wrong so wrong I thought my pride was
that

A
know that I can make it 'tho you doing me wrong so wrong I thought that pride was
my

T
know that I can make it 'tho you doing me wrong so wrong I thought that pride was
my

Dm7 am C

21 (oh no) da capo maat 5

S
gone something in side so strong oeh oeh (naar couplet 2)

A
gone so something in side so strong oeh oeh

T
gone something in side so strong oeh oeh

F C F am7 F

25

S
Brothers and sisters when they in sist that we're not good enough - we're not

A
Brothers sis ters they in sist we're good e - nough we're not

T
Brothers sis ters they in sist we're good e - nough we're not

Bb F C F

28

S
good enough well we know better just look in in the eyes and say

A
good enough we'll know bet ter look in eyes say

T
good enough we'll know bet ter look in eyes say

C Bb F

31

S we're gonna do it an-y-way we're gonna do it an y way

A we're gonna do it a-ny way

T we're gonna do it an-y way

Dm7 Dm7

33

S we're gonna do it a ny way we're gonna do it anyway... Somethi

A ... someth

T ... someth

F F am G

naar Refrein.

🎵 Canon

(J.Pachelbel/arrangement T.Annink: ipv fluit,klarinet,cello nu partij 1/partij2 en een baspartij.)

Canon

arr. T. Annink Pachelbel

moderato

Flute

Clarinet in Bb

Violoncello

Fl.

Cl.

Vc.

Fl.

Cl.

Vc.

Fl.

Cl.

Vc.

2

20

FL.

CL.

Vc.

Musical score for measures 20-23. The key signature has two sharps (F# and C#). The flute part (FL.) starts with a quarter note G4, followed by quarter notes A4, B4, and C5. The clarinet part (CL.) starts with a quarter note G3, followed by quarter notes A3, B3, and C4. The violoncello part (Vc.) starts with a quarter note G2, followed by quarter notes A2, B2, and C3.

24

FL.

CL.

Vc.

Musical score for measures 24-26. The flute part (FL.) starts with a quarter note G4, followed by quarter notes A4, B4, and C5. The clarinet part (CL.) starts with a quarter note G3, followed by quarter notes A3, B3, and C4. The violoncello part (Vc.) starts with a quarter note G2, followed by quarter notes A2, B2, and C3.

27

FL.

CL.

Vc.

Musical score for measures 27-29. The flute part (FL.) starts with a quarter note G4, followed by quarter notes A4, B4, and C5. The clarinet part (CL.) starts with a quarter note G3, followed by quarter notes A3, B3, and C4. The violoncello part (Vc.) starts with a quarter note G2, followed by quarter notes A2, B2, and C3.

30

FL.

CL.

Vc.

Musical score for measures 30-32. The flute part (FL.) starts with a quarter note G4, followed by quarter notes A4, B4, and C5. The clarinet part (CL.) starts with a quarter note G3, followed by quarter notes A3, B3, and C4. The violoncello part (Vc.) starts with a quarter note G2, followed by quarter notes A2, B2, and C3.

32

Fl. Cl. Vc.

This system contains measures 32 and 33. The Flute part (Fl.) has a melodic line with eighth and sixteenth notes. The Clarinet part (Cl.) has a rhythmic accompaniment with eighth notes and rests. The Violoncello part (Vc.) has a simple bass line with quarter notes.

34

Fl. Cl. Vc.

This system contains measures 34 and 35. The Flute part (Fl.) continues with a melodic line. The Clarinet part (Cl.) has a rhythmic accompaniment. The Violoncello part (Vc.) has a simple bass line.

36

Fl. Cl. Vc.

This system contains measures 36, 37, and 38. The Flute part (Fl.) has a melodic line with a fermata over the first measure of the system. The Clarinet part (Cl.) has a rhythmic accompaniment. The Violoncello part (Vc.) has a simple bass line.

39

Fl. Cl. Vc.

This system contains measures 39, 40, and 41. The Flute part (Fl.) has a melodic line. The Clarinet part (Cl.) has a rhythmic accompaniment with eighth notes and rests. The Violoncello part (Vc.) has a simple bass line.

42

FL. CL. Vc.

Musical score for measures 42-44. The Flute (FL.) part features a melodic line with eighth and quarter notes. The Clarinet (CL.) part has a rhythmic accompaniment of eighth notes with rests. The Violoncello (Vc.) part provides a bass line with quarter notes.

45

FL. CL. Vc.

Musical score for measures 45-47. The Flute (FL.) part continues with a melodic line, including some grace notes. The Clarinet (CL.) part maintains its rhythmic accompaniment. The Violoncello (Vc.) part features a more complex bass line with chords and eighth notes.

48

FL. CL. Vc.

Musical score for measures 48-50. The Flute (FL.) part has a melodic line with some rests. The Clarinet (CL.) part continues with eighth notes. The Violoncello (Vc.) part has a bass line with eighth notes and rests.

51

FL. CL. Vc.

Musical score for measures 51-53. The Flute (FL.) part has a melodic line with a final measure marked with a double bar line and a dynamic marking. The Clarinet (CL.) part has a bass line with quarter notes. The Violoncello (Vc.) part has a bass line with quarter notes.

Bijlage 5 PTA

PROGRAMMA VAN TOETSING EN AFSLUITING VMBO PIUS X COLLEGE ALMELO/RIJSSEN.

leerweg: alle

sector/afdeling: alle

vak: muziek

Periode	Tv	Leerstof omschrijving	Examen-eenheden	Wt (min.)	Weging SE	Hk	Opmerkingen	Cijfer
5 leerjaar 4	m	Mondelinge toets,	K2/K3/K4 /K5		2			
6 leerjaar 4	S	Theorietoets Muziekgeschiedenis	K3/K8/K9		2			
7 leerjaar 4	M	Practicum	K1/K2/K4 /K5/K6					
		Musiceren in groepsverband			3			
		Musiceren individueel (1-3 personen)			1			
8 examen		C.S.E.	K3/K7/K8 /K9/V3					

Tv: toetsvorm
Wt : werktijd
Hk: herkansing

Vaardigheden die in dit vak-pta getoetst worden:

Totstandkoming van het cijfer:

Bijzonderheden: Betreffende periode 7:

Dit schoolexamen is een afsluiting van een jaar lang instuderen van een aantal composities. Het is daarom dat niet alleen het moment van uitvoering het cijfer bepaalt, maar ook de inzet en instelling van de leerling bij het voorbereiden, uitwerken en instuderen van deze composities tijdens de lessen.

**PROGRAMMA VAN TOETSING EN AFSLUITING VMBO PIUS X COLLEGE
ALMELO/RIJSSEN**

leerweg: alle

sector/afdeling: alle

vak: CKV

Periode	Tv	Leerstof omschrijving	Examen- eenheden	Wt (min.)	Weging SE	Hk	Opmerkingen	Cijfer
1 leerjaar 3	S	Kunstdossier	K1,2, 4, 5	n.v.t.	n.v.t.	ja		
	P	Keuze activiteit zie kolom opmerkingen						
2 leerjaar 3	S	Kunstdossier	K 1, 2,4, 5			ja		
	P	Keuze activiteit zie kolom opmerkingen						
							Handelingsopdracht:	
							De leerlingen moeten aan 4	
							activiteiten verspreid over het jaar deelnemen en hiervan verslag doen in het kunstdossier.	
3 leerjaar 3	S	Kunstdossier	K1,2,4,5			ja	Er wordt een keuze gemaakt uit de volgende disciplines:	
	P	Keuze activiteit zie kolom opmerkingen					- theater	
							- muziek	
							- dans	
							- beeldende kunst	
4 leerjaar 3	S	Kunstdossier	K1,2,4,5			ja	- film	
	P	Keuze activiteit zie kolom opmerkingen					- toegepaste kunst	

Tv: toetsvorm
Wt: werktijd
Hk: herkansing

Totstandkoming van het cijfer: De activiteiten moeten naar behoren, voldoende of goed zijn afgesloten.

Bijlage 6 Beroepencluster Kunst, Cultuur en Media mbo

Schema: De zes beroepsprofielen van het Landelijk Platform Kunstonderwijs

Naam van de Beroepenclusters of Profielen		Korte typering
1	<i>Podiumkunstenaar</i>	Het gaat hier om beroepen met combinaties van muziek, dans en drama (waarvan 2 van de 3 goed worden beheerst), zoals popmusicus, showdansers, acteurs en musicalartiest.
2	<i>Creatief vormgever</i>	Het gaat hier om beroepen waarin beelden en vormgeving centraal staan, zowel in 2d (tweedimensionaal) en 3d (driedimensionaal) als in AV (audiovisueel) en zowel ambachtelijk als met behulp van moderne technologie.
3	<i>Docent/assistent cultuureducatie</i> (Begeleider Kunst, Cultuur en Media)	Hierbij gaat het degenen die werken in de cultuureducatie en die agogische en ondersteunende taken verrichten op het gebied van muziek, dans, drama of beeldende vormgeving.
4	<i>Facilitair logistiek medewerker</i>	Het gaat hier om een relatief grote groep 'regelneven' achter de schermen in de KCM-sector, variërend van regieassistent tot impresariaatmedewerkers en tourmanager.
5	<i>Publiciteitsmedewerker</i>	Dit zijn mensen die PR en marketing verzorgen.
6	<i>Facilitair technisch medewerker</i>	Dit zijn degenen die de technische voorwaarden scheppen voor (digitaal) licht, beeld, geluid en decor en de bijbehorende benodigdheden.

Voor elk beroepencluster zijn beroepscompetentieprofielen ontwikkeld en vervolgens is onderzocht hoe deze beroepscompetentieprofielen het beste kunnen worden vertaald naar de nieuwe kwalificatiestructuur voor het mbo. Daarbij gaat het om brede kwalificatieprofielen. Dat heeft er in 2005 toe geleid dat er een volledig nieuw kwalificatieprofiel bij kwam in het mbo, namelijk de mbo-kwalificatie Artiest die past binnen het beroepscompetentieprofiel Podiumkunstenaar. Zes scholen kregen in 2005 de experimenteerstatus voor de kwalificatie Artiest.

Voor de overige vijf beroepenclusters geldt dat in de nieuwe brede kwalificatieprofielen ruimte is voor loopbaanprofilering gericht op deze beroepenclusters. Daardoor biedt een steeds groter aantal ROC's opleidingen aan op het terrein van kunst, cultuur en media. Enkele ROC's hebben een herkenbaar kunstcluster opgezet; andere kiezen voor profilering binnen bestaande opleidingen, ondergebracht in verschillende sectoren en afdelingen van ROC's. Zo bestaan en ontstaan een aantal nieuwe stijl opleidingen op het gebied van Art & Design, Sound & Vision, Theatertechniek, Marketing en Communicatie (differentiatie Kunst, Cultuur en Media).

